

Яковенко Р. В.

Кіровоградський національний технічний університет

УКРАЇНСЬКІ ТА РОСІЙСЬКІ ДОСЛІДНИКИ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У XVII-XX СТОЛІТТЯХ

Однією з ключових особливостей трактування вітчизняними вченими питань економічної теорії була потреба забезпечення капіталістичного виробництва висококваліфікованою і професійною робочою силою, що зумовило підвищену увагу до проблем людського потенціалу та його відтворення.

Українська економічна думка мала своє ставлення до ідей соціалізму і певною мірою відрізнялась від російських поглядів, так, зокрема від петербурзької та московської шкіл економічної теорії. Так, соціалізм у тлумаченні українських економістів є етичним, а не матеріалістичним, в його центрі стоїть не розвиток продуктивних сил (як у російській школі), а питання добробуту народних мас (які й виступають джерелом формування продуктивних сил), проблеми злиднів, здоров'я, соціального забезпечення та інших чинників відтворення людського потенціалу. Ці ідеї прямо чи опосередковано визначено в працях видатних економістів, які стояли на різних засадах економічної теорії, таких як *Г.К. Воблій, М.І. Туган-Барановський, Г.Ф. Симоненко, С.М. Булгаков, Є.Є. Слуцький, Д.І. Піхно, М.Х. Зібер*.

У XVII ст. економічна теорія ще не виділялась в окрему галузь науки. Суспільно-економічна думка в Україні була проникнута антикріпосницькими, демократичними ідеями. Зокрема, відомий просвітитель *Яків Козельський* (1729–1795) у 60-70-х роках XVIII ст. виступав проти кріпосницького гноблення і безправності народних мас, малював картину справедливого суспільства, де „всі повинні працювати”.

Діалектичне поєднання біологічного і соціального начал людини створює принципово нову концепцію значення та важливості діяльності людської особистості. Видатний український економіст *Михайло Іванович*

Туган-Барановський (1865–1919) писав, що усяка людська особистість є верховною метою в собі, тому всі люди рівні, як носії святині людської особистості. Це й визначає верховний практичний інтерес, з точки зору якого може бути побудована єдина політична економія. Одночасно з А. Маршалом науковець висунув ідею синтезу трудової теорії вартості з теорією граничної корисності та обґрунтував власну „теорему цінності”.

М. Туган-Барановський, характеризуючи основні тенденції та напрямки розвитку економічної думки у ХІХ ст., відзначав, що все більше увага економістів переноситься на соціальні явища, породжувані капіталізмом, на розв’язання питання „про причини стійкої бідності серед зростаючого багатства”. Саме при відповіді на це питання, вважав вчений, політична економія й розпалась на три основні напрямки, представлені, по-перше, захисниками нерегульованого товарно-господарського ладу; по-друге, виразниками ідей соціалізму як антиподу першого; і, нарешті, третього, який „прагне зберегти товарно-господарський лад, пом’якшивши у той же час, шляхом посилення державного втручання в інтересах слабих, різкість класових антагонізмів”.

Концепціалізація загальногуманістичного підходу до визначення ролі людини в еволюції процесів, що відбуваються у всесвіті, та здатність людини не лише до механічного перетворення навколишнього середовища, знайшли своє відображення в роботах відомого українського філософа та кристалографа *Михайла Івановича Вернадського* (1863–1945). Він стверджував, що в процесі свого розвитку, людське суспільство здатне перетворити біосферу (сферу біологічного життя) земної кулі на ноосферу (сферу людського розуму), яка буде спроможна впливати на перебіг геологічних явищ, та більшості природних процесів. З його точки зору, це стане можливим внаслідок розвитку інформаційних мереж суспільства, розвитку світової економіки і науки та приборкання бідності.

Такі підходи поступово знаходять своє підтвердження в процесі розвитку і впровадження п'ятого та шостого технологічних укладів, формування в розвинутому світі засад постіндустріальної економіки.

Увагу економічним процесам приділяли не лише економісти-теоретики, а й відомі громадські діячі. Так, український публіцист-полеміст *Іван Вишенський* (1545/50–20-ті роки XVII ст.) гостро виступав проти кріпосництва, відстоюючи ідеї соціальної рівності. Цієї ж ідеї дотримувались більшість українських літераторів *Т. Шевченко*, *Л. Українка*, *І. Франко* тощо.

Помітне місце у працях економістів-гуманістів України посів академік *Андрій (Генріх) Шторх* (1766–1835). За його визначенням, цивілізація – це створення таких благ, як здоров'я, освіта, вишуканий смак, добра мораль, релігійність, безпека і дозвілля.

Видатний український економіст *Григорій Матвійович Цехановський* (1833–1898) вказував на такі факти капіталістичного виробництва, як посилення залежності робітників від підприємця в епоху машинної індустрії, погіршення здоров'я робітників, занепад моральних устоїв.

Вчені Київського університету важливе місце в структурі своїх досліджень приділяли (і приділяють зараз) проблемам людського потенціалу. Так, в процесі визначення предмету політичної економії вони наголошували на виробничих відносинах між людьми, на їх зв'язку з об'єктивними економічними законами, необхідністю їх пізнання та використання у господарській практиці.

Втягнувшись у вир народного життя, в епіцентр дискусій про подальшу долю країни, вітчизняні вчені проявили себе як справжні патріоти та гуманісти, для яких вищими цінностями виступали економічні інтереси країни та її народу. У їх творах праця розглядається як головне джерело багатства країни.

Незважаючи на ретельне вивчення та часткове успадкування ідей Маркса, вітчизняні вчені наголошували на потребі вільної ініціативи, розвитку ринкового середовища, створення можливостей для різнобічної реалізації здібностей людини (людського потенціалу).